

SYMBOLIKA I TRADYCJE 20 PUŁKU PIECHOTY ZIEMI KRAKOWSKIEJ

Krzysztof Pięciak

„Junacy krakowskich hufców Przysposobienia Wojskowego! Nałożony na was obowiązek spełniliście godnie! Dziękuję wam za to! Obecnie jesteście ochotnikami 20 Pułku Piechoty Ziemi Krakowskiej. Magazyny broni i mundurów stoją dla was otworem. Brać co najlepszą broń i mundurować się!” – usłyszał 3 września 1939 roku szesnastoletni wówczas junak Jacek Albrecht. Po latach spisał swe wspomnienia oraz historię pułku, którą zatytułował: „20 waleczny Ziemi Krakowskiej”¹.

20 Pułk Piechoty Ziemi Krakowskiej był jednostką Wojska Polskiego sformowaną na przełomie 1918 i 1919 roku. W latach 1919-1920 brał udział w walkach o wolność i granice odrodzonej Rzeczypospolitej w Galicji Wschodniej i podczas wojny polsko-bolszewickiej. W dwudziestoleciu międzywojennym zajmował garnizon w Krakowie. W 1939 r. w składzie 6 Dywizji Piechoty brał udział w walkach z Niemcami, a po ich zakończeniu wielu żołnierzy pułku działało w konspiracji oraz walczyło na różnych frontach II wojny światowej.

Każdy z przedwojennych pułków miał w swoich dziejach wydarzenia oraz symbole, które były dla jego żołnierzy najważniejsze. Na wyjątkowość każdej z jednostek składały się jego nazwa, historia, święto pułkowe, sztandar i odznaka. Te elementy stanowiły także unikalną symbolikę pułku i wyróżniały go wśród wielu innych. Przywiązanie do barw, historii, tradycji i sztandaru składały się na *esprit de corps* żołnierzy i oficerów. Aby przypomnieć wojenne losy krakowskiej „Dwudziestki” i zaprezentować dzieje tych najważniejszych dla pułku symboli, przedstawię ich losy podczas wojny i pokoju.

Historia tej jednostki nie doczekała się dotychczas zbyt wielu publikacji. Pierwszą był *Zarys historii wojennej 20-go Pułku Piechoty Ziemi Krakowskiej* opracowany przez kpt. Stanisława Wroneę, oficera 20 ppZK, wydany w ramach se-

---

¹ J. Albrecht, 20 – *waleczny Ziemi Krakowskiej*, Kraków 1999.

Strzelec 20 Pułku Piechoty (fot. ze zbiorów Muzeum 20 Pułku Piechoty Ziemi Krakowskiej)

rii *Zarys Historii Wojennej Pułków Polskich 1918-1920*². W pułku wydano także dwie inne publikacje, które jednak nie dotyczyły jego historii³, oraz krótką broszurę, tzw. jednodniówkę, przygotowaną z okazji wręczenia sztandaru⁴. Kolejne publikacje przygotowano już po zakończeniu II wojny światowej, skupiają się one jednak na okresie międzywojennym i kampanii wrześniowej. Opracowywali je przede wszystkim kombatanci, a znaczną ich część stanowią wspomnienia z walk w 1939 r.⁵ Również większość prac naukowych, w których mowa o historii pułku, dotyczy wydarzeń z 1939 r.⁶ Od listopada 2015 r. historię jednostki popularyzuje Muzeum 20 Pułku Piechoty Ziemi Krakowskiej, prowadzone

² *Zarys historii wojennej 20-go Pułku Piechoty Ziemi Krakowskiej*, oprac. S. Wrona, Warszawa 1928, *Zarys Historii Wojennej Pułków Polskich 1918-1920. Seria 1*, nr 20.

³ *20. Pułk Piechoty Ziemi Krakowskiej. Zbiór pytań i odpowiedzi*, red. E. Jasiński, M. Słowikowski, Kraków 1933-1934; A. Wasilewski, *20. Pułk Piechoty Ziemi Krakowskiej w karykaturze Antoniego Wasilewskiego*, Kraków 1929.

⁴ *Dwudziesty Pułk Piechoty Ziemi Krakowskiej w dniu wręczenia sztandaru 18 maja i święta pułkowego 26 maja 1924 r.*, [kom. red. S. Wrona et al.], Kraków 1924.

⁵ *W rocznicę święta pułkowego*, red. J. Albrecht [et al.], Kraków 1987; *1919-1959. Czterdzieściolecie 20go Pułku Piechoty*, red. A. Idzik, Londyn 1959; F. Kłaput, *Wspomnienia kaprala z września 1939 r.*, Kraków 1983.

⁶ O 20 ppZK zob. R. Bitka, J. Rytlewski, *Zarys historii zgrupowania „Żelbet” – 20 Pułku Piechoty 6 Dywizji Armii Krajowej*, Kraków 2004-2005; A. Gładysz, *Straty 20. Pułku Piechoty Ziemi Krakowskiej w działaniach bojowych w latach 1919-1920*, [on-line:] <http://wzresien39.pl/historia/straty-wp>, 4 XII 2015; K. Pięciak, *Powstanie 20. Pułku Piechoty Ziemi Krakowskiej i jego udział w walkach o granice II Rzeczypospolitej*, mps pracy licencjackiej napisanej pod kierunkiem dr hab. P. Mikietyńskiego, Kraków 2016; idem, *XX-й полк піхоти Краківської землі у війні на теренах Східної Галичини (1918-1919 рр.)*, „Студентські Історичні Зошити. Спеціальний випуск, присвячений українсько-польським віднощинам Х-XXI століть” (Івано-Франківськ) 2016; P. Wywiół, *Garnizon Wojska Polskiego w Krakowie w latach 1918-1939*, mps pracy doktorskiej napisanej pod kierunkiem prof. W. Rojka, Kraków 2012. O walkach 20 ppZK w 1939 r. zob. J. Ryt, *Bitwa pszczyńska 1939*, Pszczyzna 2007; W. Steblik, *Armia „Kraków” 1939*, Warszawa 1989; Z. Kubrak, *6 Dywizja Piechoty w wojnie obronnej 1939 r.*, „Rocznik Lubaczowski” 2000, t. 9-10; idem, *Od Pszczyzny do Narola. Szósta Dywizja Piechoty w Kampanii 1939 r.*, Narol 2009.

społecznie przez pasjonatów i rekonstruktorów zrzeszonych w Stowarzyszeniu Rekonstrukcji Historycznej „Wrzesień ‘39”.

ZARYS POWSTANIA PUŁKU

20 Pułk Piechoty Ziemi Krakowskiej zaczął się tworzyć w listopadzie 1918 r. Jego załącznikiem stał się batalion zapasowy c.k. 16 Pułku Strzelców⁷ – dawnego 16 Pułku Landwehry⁸, w 1917 r. przemianowanego na pułk strzelców. Stacjonował on wówczas w czeskiej Opawie, a dowodził nim płk Ignacy Pick⁹. Pułk był formowany na zasadzie terytorialnej i w 1918 r. aż 90% składu stanowili Polacy¹⁰; dowódcą był Ukrainiec, płk Miron Tarnawski¹¹. 1 listopada 1918 r. płk Pick wydzielił ze swego batalionu zapasowego oficerów i żołnierzy Polaków i sformował oddział pod tymczasową nazwą „batalion uzupełniający byłego au-

⁷ Niem. k. k. *Schützen Regiment Nr 16 „Krakau”*.

⁸ Niem. k. k. *Landwehr Infanterie Regiment Nr 16 „Krakau”*.

⁹ Ignacy Pick – ur. 30 I 1868 r. w Krakowie. Ukończył Gimnazjum św. Anny, od 1888 r. służył jako zawodowy oficer w c. i k. Armii. W 1913 r. awansowany na majora. Podczas I wojny światowej dostał się do rosyjskiej niewoli, z której powrócił. W listopadzie 1918 r. był dowódcą batalionu zapasowego 16 Pułku Strzelców. Od marca 1919 r. dowódca batalionu zapasowego 20 ppZK, 13 VI tego roku objął dowództwo pułku, na czele którego walczył w wojnie polsko-ukraińskiej. 16 XII 1919 r. objął dowództwo XI Brygady Piechoty w 6 DP. Latem 1920 r. objął dowództwo 17 DP. 22 V 1920 r. zatwierdzony w stopniu pułkownika. W 1920 r. toczyła się przeciw niemu sprawa w Oficerskim Trybunale Orzekającym (zarzut: wrogie nastawienie do żołnierzy narodowości polskiej), przerwana wobec jego śmierci. Zmarł 11 III 1921 r. w Krakowie. Pośmiertnie mianowany generałem podporucznikiem (1921) i odznaczony Krzyżem *Virtuti Militari* (1922). Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie [dalej: CAW], I.480.14, Pick Ignacy; P. Stawecki, *Słownik biograficzny generałów Wojska Polskiego 1918-1939*, Warszawa 1994, s. 246-247; K. Raszewski, *Wspomnienia z własnych przeżyć do końca roku 1920*, Poznań 1938, s. 208.

¹⁰ T. Nowakowski, *Armia austro-węgierska 1908-1918*, Warszawa 1992, s. 5-7, 88, *Barwa i Broń*, 5; *Zarys historii wojennej...*, s. 3; *Anhang 1: Die nationale Zusammensetzung der k.u.k. Armee (Infanterie- und Kavallerieeinheiten) im Mai 1918*, [w:] G. Płaszka [et al.], *Innere Front. Militärassistentz, Widerstand und Umsturz in der Donaumonarchie 1918*, t. 2, Vienna 1974, s. 335-351.

¹¹ Miron Omelanowicz Tarnawski (Мирон Омелянович Тарнавський) – ur. 29 VIII 1869 r. w Baryłowie. Syn księdza greckokatolickiego. Oficer armii austro-węgierskiej, podczas I wojny światowej walczył w Galicji. Od 1916 r. oficer szkoleniowy Ukraińskich Strzelców Siczowych, później przeniesiony do sztabu 54 DP. W 1918 r. awansowany do stopnia podpułkownika. Od września 1918 r. dowódca batalionu w c.k. 16 Pułku Strzelców, następnie dowódca pułku. W listopadzie 1918 r. przybył do Krakowa, gdzie został aresztowany przez władze polskie i osadzony w obozie na Dąbiu. Zwolniony ze względu na chorobę żołądka. Dostał się do Stanisławowa, mianowany dowódcą grupy „Wschód” w II korpusie Ukraińskiej Galicyjskiej (Halickiej) Armii. Od 5 VII do 7 XI 1919 r. dowódca UHA. Po zakończeniu działań wojennych wrócił do Polski, gdzie mieszkał do śmierci. Zmarł 28 VI 1938 r. *Роман Тимченко Мирон Тарнавський – командувач Української Галицької Армії*, [w:] *Проблеми вивчення історії української революції 1917–1921 років*, ред. В. Верстюк [et al.], Київ 2013, s. 250-268.

striackiego 16 pułku”. 5 listopada oddział dotarł do Krakowa, gdzie podporządkował się władzom polskim. Batalion uzupełniający zreorganizowano, tworząc trzy kompanie strzeleckie i kompanię ckm. W drugiej połowie listopada powróciły do Krakowa dwa bataliony 16 Pułku Strzelców. Część przybyłych żołnierzy rozeszła się do domów, pozostałych wcielono do oddziału płk. Picka¹².

W tym czasie w Krakowie formowały się także inne jednostki Wojska Polskiego; na wschodzie trwały już walki z Ukraińcami. Przejściowo „batalion uzupełniający byłego 16 pułku” wcielono do batalionu uzupełniającego 4 Pułku Piechoty Legionów, który przejął także zapasy umundurowania i wyposażenia pozostałe po 16 Pułku Strzelców. Tworzenie jednostki rozpoczęło się na nowo 30 stycznia 1919 r. Rozkazem DOG Kraków odtworzono kadrę 16 Pułku Strzelców, dowodzoną przez płk. Picka. Miała ona rozpocząć tworzenie nowego pułku piechoty „Ziemi Krakowskiej” (jeszcze bez numeru), którego dowództwo objął płk Emanuel Hohenauer¹³. Na początku marca 1919 r. I batalion 20 pp, dowodzony przez kpt. Stanisława Wójcika, wysłano do służby w rejonie Zwardonia i później w Zagłębiu Dąbrowskim¹⁴.

29 marca 1919 r. rozkazem Ministerstwa Spraw Wojskowych jednostce nadano nazwę: 20 Pułk Piechoty Ziemi Krakowskiej¹⁵.

Formowanie pułku zakończyło się w maju 1919 r., gdy rozwiązano samodzielne bataliony strzelców i wcielono je do pułków piechoty. I Batalion Strzelców, nazywany krakowskim, sformowano w listopadzie 1918 r. w Czyżynach k. Krakowa z Polaków służących w armii austro-węgierskiej, przede wszystkim w 33 Pułku Strzelców¹⁶ i 13 Batalionie Strzelców Polowych¹⁷. Jego dowódcą

¹² *Zarys historii wojennej...* s. 3-6; T. Młodzianowski, *Zarys rodowodu 20 PP ZK*, [w:] *W rocznicę...*, s. 16.

¹³ Emanuel Hohenauer de Charlenz – ur. 11 XII 1862 r. w Stryju. Od 1880 r. służył w c. i k. Armii. Podczas I wojny światowej był m.in. dowódcą 16 Pułku Landwehry (Strzelców), w 1916 r. nobilitowany z przydomkiem de Charlenz. W 1918 r. wstąpił do WP. Mianowany dowódcą pułku piechoty Ziemi Krakowskiej, którym dowodził do czerwca 1919 r., kiedy objął dowództwo XII Brygady Piechoty. Podczas wojny polsko-bolszewickiej w 1920 r. służył w 6 Armii, m.in. jako inspektor armii. 1 V 1921 r. przeniesiony w stan spoczynku w stopniu generała podporucznika. 26 X 1923 r. został zatwierdzony w stopniu generała brygady ze starszeństwem z 1 VI 1919 r. Mieszkał w Krakowie. W 1933 r. spisał wspomnienia, zatytułowane „Wojna światowa. 1914-1918. Moje przeżycie i moja działalność”. Zmarł 12 I 1946 r. w Krakowie, został pochowany na cmentarzu Rakowickim. P. Stawecki, *op. cit.*

¹⁴ CAW, DOK V/2, Rozkazy Dowództwa Okręgu Generalnego [dalej: DOG] Kraków, nr 13, 15, Dodatek do rozkazu nr 17; CAW 371.5.8, pismo DOG Kraków do Oddziału II przy DOG w Krakowie w sprawie rozwiązania Dowództwa pow. i komp. pow. Limanowa, Kraków, 14 IV 1919 r.; CAW 371.5.8, OdB DOG Kraków z 1 VI 1920 r.; OdB DOG Kraków z 1 X 1920 r.; CAW I.400.2851, Historia 20. pułku piechoty „Ziemi Krakowskiej”. Dzieje wojenne, [dalej I.400.2851], s. 3-5; *Zarys historii wojennej...*, s. 5.

¹⁵ CAW DOK V/2, Rozkaz DOG nr 47, Kraków, 28 IV 1919 r.

¹⁶ Niem. k. k. *Schützen Regiment Nr 33 „Stryj”*.

¹⁷ Niem. k. u. k. *Galizisches Feldjägerbataillon Nr. 13*.

był kpt. Ludwik Klotzek¹⁸. Na froncie polsko-ukraińskim batalion przebywał od stycznia do kwietnia 1919 r. i brał udział w walkach m.in. pod Lwowem, Suchowolą, Mszaną i Lubieniem Wielkim. Włączony do 20 ppZK, utworzył jego II batalion¹⁹. Natomiast II Batalion Strzelców sformowano w Bielsku z żołnierzy byłego c. i k. 100 Pułku Piechoty 14 Batalionu Strzelców Polowych²⁰ i ochotników. Dowodził nim kpt. Milemski, następnie ppłk Marian Wąsowicz. Włączony do 20 ppZK, utworzył jego III batalion. Do sierpnia 1919 r. stacjonował na Śląsku²¹.

Od 16 czerwca do 14 sierpnia 1919 r. pułk znajdował się na froncie polsko-ukraińskim. Do walki wyruszał w sile 38 oficerów, 2236 szeregowych, 268 koni, 71 wozów, 12 kuchni polowych i 24 ckm. Był podporządkowany 3 DPŁeg. gen. Zygmunta Zielińskiego. Chrzest bojowy przeszedł 18 czerwca pod Brzeżanami. W składzie 3 DPŁeg. brał udział w walkach z Ukraińską Armią Halicką w rejonie Brzeżan, Rohatyna, Buczacza, nad Złotą Lipą i Gniłą Lipą. Największą walkę pułk stoczył 28 czerwca w Dubryniowie, gdzie zwyciężył; do

¹⁸ Ludwik Klotzek – ur. 29 IX 1886 r. w Brodach. Ukończył austro-węgierską szkołę kadetów, od 1907 r. w armii austro-węgierskiej. W latach 1914-1915 w c.k. 33 Pułku Landwehry, m.in. jako dowódca kompanii, ranny. Od grudnia 1916 r. dowódca batalionu w Armii Woyscha, od marca do sierpnia 1917 r. adiutant Kreiskommando (Komendy Powiatowej) w Hrubieszowie, następnie adiutant batalionu zapasowego c.k. 33 Pułku Strzelców. Od 31 X 1918 r. w WP, do 20 V 1919 r. dowódca I Batalionu Strzelców. Za dowodzenie batalionem przedstawiony w 1922 r. do odznaczenia Krzyżem Virtuti Militari; trzykrotnie odznaczony Krzyżem Walecznych. Następnie służył m.in. w DOG Lwów (1919), jako dowódca 145 pp (1920-1921), batalionu 40 pp (1921), inspektor granicy wschodniej Straży Granicznej (1921-1922), zastępca dowódcy 53 pp (1921-1927), oficer placu garnizonu Słomin (1927-1928). W 1920 r. awansowany na majora, w 1922 r. na podpułkownika. 30 XI 1928 r. przeniesiony w stan spoczynku. Po 17 IX 1939 r. aresztowany przez Sowieców i zamordowany. Wymieniony na tzw. Ukraińskiej Liście Katyńskiej. CAW AP 8161 Ludwik Klotzek; CAW I.482.94-9147, wniosek o odznaczenie Krzyżem Virtuti Militari; *Listy katyńskiej ciąg dalszy. Straceni na Ukrainie. Lista obywateli polskich zamordowanych na Ukrainie na podstawie decyzji Biura Politycznego WKP(b) i naczelnych władz państwowych ZSRR z 5 marca 1940 roku*, red. i tłum. Z. Gajowniczek, Warszawa 1994, s. 40, *Zeszyty Katyńskie*, nr 4.

¹⁹ CAW, 20 pp, I.320.20.I, rozkazy dzienne I Batalionu Strzelców; CAW DOK V, I.371.5.8, Raport z zajęcia Suchowoli przez Ukraińców dnia 12 stycznia 1919. Mszana, 16 I 1919 r.; CAW AP 8161 Ludwik Klotzek; CW I.482.94-9147, wniosek o odznaczenie Krzyżem Virtuti Militari; M. Wrzosek, *Wojny o granice Polski Odrodzonej 1918-1921*, Warszawa 1992, s. 183-185, *Biblioteka Wiedzy Historycznej*; W. Hupert, *Zajęcie Małopolski Wschodniej i Wołynia w roku 1919*, Lwów-Warszawa 1928, s. 33; *Zarys historii wojennej...*, s. 6.

²⁰ Niem. *k.u.k. Feldjägerbataillon Nr 14*.

²¹ CAW, DOK V/1, Załącznik do rozkazu DOG nr 18, Kraków, 3 XII 1918 r.; DOK V/2, Rozkaz DOG nr 14, Kraków, 8 II 1919 r.; Dodatek do rozkazu nr 17, Kraków, 15 II 1919 r.; Rozkaz DOG nr 46, Kraków, 26 IV 1919 r.; CAW DOK V, 371.5.8, DOK V, OdB DOG Kraków, 1 VI 1920 r.; *Zarys historii wojennej...*, s. 6.

niewoli wzięto znaczną liczbę jeńców. 17 lipca pułk osiągnął linię Zbrucza, którą następnie obsadzał do połowy sierpnia²².

Przez następnych kilka miesięcy pułk obsadzał granice Rzeczypospolitej. Od sierpnia do października stacjonował na Śląsku, na granicy polsko-niemieckiej i polsko-czechosłowackiej; wtedy też włączono go do 6 Dywizji Piechoty. Od października do grudnia żołnierze obsadzali granicę z Litwą w rejonie Wilna. Następnie zimą i wiosną 1920 r. pułk kwaterował w rejonie Wilna, potem Mińska²³.

Od połowy maja do końca września 1920 r. pułk, w składzie 6 DP, uczestniczył w walkach w wojnie polsko-bolszewickiej. Do połowy czerwca 20 ppZK, dowodzony przez płk. Aleksandra Pietkiewicza²⁴, walczył w rejonie Bobrujska, Mińska Litewskiego, Mołodeczna i nad Berezyną²⁵. „Dwudziestka” odniosła sukces w walkach o Zamosie i Jelnicę, który upamiętniono później przyjęciem daty tych walk jako dzień święta pułkowego. Na początku czerwca 6 DP, a z nią 20 ppZK, została przerzucona na Ukrainę. W składzie 2 Armii pułk walczył m.in. z Armią Konną Siemiona Budionnego pod Baraszami, Emilczynem, Aleksandrowem, Równem, Beresteczkiem i Brodami. Po bitwie pod Brodami dywizja przeszła pod rozkazy 6 Armii i wycofała się przez Busko pod Lwów, gdzie brała udział w obronie miasta. Następnie pułk uczestniczył w polskiej kontrofensywie. Ze względu na straty własne do pułku włączono część ochotniczego lwowskiego 240 pp. W Suraziu do żołnierzy dotarła wieść o zawieszeniu broni. Do końca 1920 r. „Dwudziestka” obsadzała linię Zbrucza. Ostatni żołnierz 20 ppZK wrócił do Krakowa 31 grudnia 1920 r.

W dwudziestoleciu międzywojennym pułk stacjonował w Krakowie, w koszarach przy ul. Mazowieckiej i Wrocławskiej. Jego nieformalnym patronem był hetman Stefan Czarnecki. Wraz z wadowickim 12 pp i tarnowskim 16 pp (do

²² CAW, I.400.2581, s. 5-24; J. Albrecht, *op. cit.*, s. 25; *Zarys historii wojennej...*, s. 6-8; E. Pach, *Zarys historii pułku, [w:] Dwudziesty Pułk Piechoty...*, s. 4; K. Pięciak, *Powstanie 20. Pułku Piechoty...*, s. 23-32; A. Gładysz, *op. cit.*

²³ CAW, I.400.2581, s. 25-29, 35-36; T. Młodzianowski, *op. cit.*, s. 16-17; K. Raszewski, *op. cit.*, s. 193-194, 198; *Zarys historii wojennej...*, s. 9.

²⁴ Aleksander Pietkiewicz – ur. 22 X 1867 r. w ziemi witebskiej, syn Tadeusza i Aleksandry z d. Gruzewskiej. Zdobył średnie wykształcenie, służył w armii carskiej, w 1890 r. mianowany podporucznikiem, w 1907 r. kapitanem, w 1914 r. dowódca batalionu 495 pp, w 1915 r. awansowany na podpułkownika, w 1916 r. na pułkownika, od 1917 do 1919 r. w POW. Ścigany przez bolszewików, ukrywał się w Wilnie. 18 I 1920 r. objął dowództwo 20 ppZK. Zmarł 27 V 1920 r. śmiercią samobójczą lub na zawał serca. Pochowany na froncie, ekshumowany w 1921 r. i przeniesiony na cmentarz wojskowy w Wilnie. Pośmiertnie odznaczony Krzyżem *Virtuti Militari*. CAW, I.482.62-5279, Pietkiewicz Aleksander; K. Raszewski, *op. cit.*, s. 202; *Zarys historii wojennej...*, s. 14.

²⁵ Po śmierci płk. Pietkiewicza kolejnymi dowódcami jednostki byli: mjr Antoni Lisowski, mjr Teodor Iwaniszyn, płk Ignacy Jatowt, ppłk/płk Stanisław Kruk-Schuster (1920-1931) oraz ppłk/płk Kazimierz Brożek (1931-1939).

1921 r. także rzeszowskim 17 pp) wchodził w skład 6 Dywizji Piechoty. Przy 20 ppZK działał również Dywizyjny Kurs Podchorążych. Pułk szkolił też rekrutów dla Korpusu Ochrony Pogranicza. „Dwudziestka” miała swoją orkiestrę oraz drużynę piłki nożnej²⁶.

NAZWA

Jak już wspomniano, nazwę „20 Pułk Piechoty Ziemi Krakowskiej” nadano 29 marca 1919 r.²⁷ Mieszkańcy Krakowa nazywali żołnierzy pułku także „Dziećmi Krakowa” i „cwancigerami” (od niemieckiego *zwanzig* – „dwadzieścia”)²⁸. Można przypuszczać, że określenia te pozostały po oddziałach armii austro-węgierskiej: „dwudziestakami” lub „cwancygierami” nazywano żołnierzy c. i k. 20 pp²⁹, natomiast „krakowskimi dziećmi” żołnierzy c. i k. 13 pp³⁰ – obie te jednostki składały się w większości z Polaków z Galicji, a ich bataliony stacjonowały w Krakowie³¹.

W dokumentach stosowano zarówno pełną nazwę „20 Pułk Piechoty Ziemi Krakowskiej” – przydomek „Ziemi Krakowskiej” pisano niemal zawsze wielkimi literami – lub nazwę skróconą: „20 pułk piechoty”. Niekiedy określenie „Ziemi Krakowskiej” zapisywano w cudzysłowie. Używano różnych skrótów: 20. p. piechoty, 20 pp, 20. p.p., 20. ppZK, 20. PPZK, 20. ppzkrak.; nie zawsze po numerze występowała kropka. Różnorodne formy tego zapisu oraz pieczęci pułkowych prezentuje materiał ikonograficzny.

ŚWIĘTO PUŁKOWE

Swoje święto pułkowe „Dwudziestka” obchodziła 26 maja, w rocznicę bitwy stoczonej w 1920 r. pod Zamosiem³² nieopodal Mińska. Pułk, wchodzący w skład 6 DP, od kilku dni uczestniczył wówczas w walkach. Pierwsze potyczki z bolszewikami nie były dla „krakowskich dzieci” szczęśliwe. Od początku walk (21 maja pod Duniłowiczami) 20 pp wycofywał się pod naporem nieprzyjacielskich oddziałów z północnej grupy wojsk 15 Armii, dowodzonej przez

²⁶ J. Albrecht, *op. cit.*, s. 23-41; T. Młodzianowski, *op. cit.*, s. 16-18; K. Pięciak, *Powstanie 20. Pułku Piechoty...*, s. 36-64; *Zarys historii wojennej...*, s. 9-22; *Dwudziesty Pułk Piechoty...*, s. 4-8; P. Wywiał, *op. cit.*

²⁷ CAW, DOK V/2, Rozkaz DOG nr 47, Kraków, 28 IV 1919 r.

²⁸ J. Albrecht, *op. cit.*, s. 23.

²⁹ *K. u k. Infanterieregiment Nr. 20 Heinrich Prinz von Preußen.*

³⁰ *K. u k. Galizisches Infanterieregiment Nr. 13 Jung-Starhemberg.*

³¹ T. Nowakowski, *op. cit.*, s. 80.

³² Блр. Замосце, ros. Замостье, w relacjach i publikacjach zapisywane jako Zamosze, Zamosje, Zamosie, Zamość.

gen. Jewgienija Siergiejew. Odwrót z pozycji wyjściowych w linii prostej ok. 160 km oraz znaczne straty w ludziach niekorzystnie wpłynęły na morale³³. Po zajęciu linii obronnej przed południem 26 maja zmęczeni żołnierze mogli znaleźć chwilę wytchnienia. Po kilku godzinach okazało się, że łączność między pułkiem a sąsiednimi oddziałami z 17 DP została przerwana, a w powstałą lukę weszły oddziały przeciwnika, maszerujące w dwóch kolumnach; jedna z nich zaatakowała pozycje pułku. W tej sytuacji płk Pietkiewicz zdecydował o uderzeniu na nieprzyjaciela siłami I batalionu, dowodzonego przez por. Andrzeja Cichowskiego, wspartego kompanią szturmową 6 DP. Flankowe natarcie, przeprowadzone pod wieczór 26 maja, okazało się zaskakująco skuteczne. Po godzinnej walce nieprzyjaciel wycofał się, tracąc wielu zabitych i rannych (Polacy stracili zaledwie jednego oficera i trzech szeregowych). Żołnierze „Dwudziestki” zdobyli także kilka wozów taborowych, wraz z materiałami łącznościowymi. Jak ustalono z zeznań jeńców, po stronie bolszewików w walkach brali udział żołnierze trzech różnych pułków³⁴.

Walki pod Zamosiem nie były wielkim zwycięstwem ani nie zmieniły diametralnie sytuacji na froncie. W następnych dniach nieprzyjaciel wstrzymał akcje zaczepne na odcinku „Dwudziestki”³⁵; trudno jednak ocenić, czy było to spowodowane sukcesami 20 pp, czy też wiadomościami o polskich przygotowaniach do kontrofensywy (która rozpoczęła się kilka dni później). Dowodzący oddziałami rosyjskimi gen. Siergiejew w swej publikacji nie wspominał w ogóle o tym wydarzeniu³⁶. Z pewnością jednak to skromne zwycięstwo miało dla żołnierzy 20 pp ZK duże znaczenie. Był to ich pierwszy większy sukces w walkach z bolszewikami, w dodatku odniesiony w starciu z liczniejszym przeciwnikiem. Poprawił morale żołnierzy i pokazał im, że mimo początkowych niepowodzeń są w stanie skutecznie walczyć i zwyciężać. Było to też pierwsze powodzenie z serii sukcesów, inicjowanych udanymi wypadami zaczepnymi pułku na miejscowość Jelnica. Przypuszczalnie dlatego właśnie wybrano 26 maja na święto pułkowe.

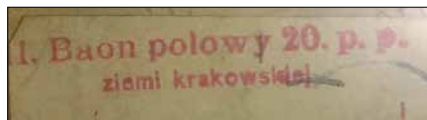
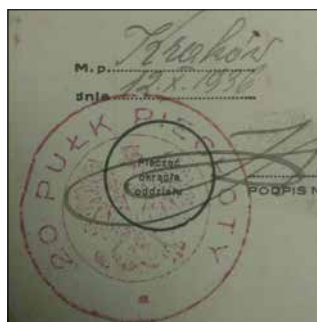
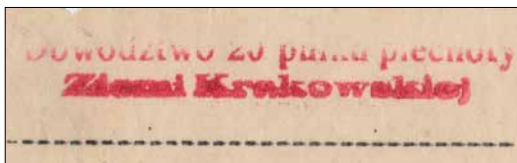
³³ Podczas walk pułk utracił kilkudziesięciu zabitych, co najmniej 150 rannych i wielu zaginionych. Przy stanie wyjściowym wynoszącym w momencie rozpoczęcia walk ponad 1850 żołnierzy i oficerów (do tej liczby należy dodać szeregowców kompanii ckm, których liczba nie jest znana), to ok. 10% strat w ciągu zaledwie 5 dni walk.

³⁴ CAW, I.400.2581, s. 45-49; CAW, I.400.523, Wypad na Zamość I/20 p.p. dnia 26 V 1920 r. Opracowanie kpt. dra Cichowskiego Andrzeja; *Zarys historii wojennej...*, s. 12-14; A. Cichowski, *Walki 20 Pułku Piechoty na froncie północno-wschodnim od 19 maja do 6 czerwca 1920 r.*, [w:] *Dwudziesty Pułk Piechoty...*, s. 6-7; J. Albrecht, *op. cit.*, s. 27.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ J.N. Siergiejew, *Od Dźwiny ku Wiśle*, tłum. i wstęp J. Moszyński, Oświęcim 2010 [reprint wyd. Warszawa 1925].

Rodzaje pieczęci 20 Pułku Piechoty (ze zbiorów Muzeum 20 Pułku Piechoty Ziemi Krakowskiej i Centralnego Archiwum Wojskowego)

W okresie międzywojennym święta pułkowe były zawsze uroczycie obchodzone. W 1924 r. uświetniło je nadanie sztandaru. Najczęściej w tym dniu awansowano szeregowców i nadawano (od 1929 r.) odznaki pułkowe. Obchody były zwykle dwudniowe. Przykładowo w 1938 r. miały one następujący przebieg³⁷:

- 25 maja, godz. 20.30: uroczysty apel upamiętniający poległych pułku, z udziałem orkiestry i zaproszonych gości;

³⁷ CAW, I.320.20.12, dodatek do rozkazu dziennego nr 115/38 „Zarządzenia na święto pułkowe”, 23 V 1938 r.; rozkaz dzienny nr 118, 26 V 1938 r.

Poczet sztandarowy 20 Pułku Piechoty. Od lewej: sierż. Jan Pająk, sierż. Stanisław Zdybalewski, chor. Jan Bant i por. Stanisław Kosmala – 1938
(ze zbiorów Muzeum 20 Pułu Piechoty Ziemi Krakowskiej)

- 26 maja, godz. 6.30: zbiórka całego pułku, godz. 8.40-10.00: przemarsz ulicami Krakowa na Rynek Główny, godz. 10.30: msza św. na Rynku Głównym, po mszy św. poświęcenie i przekazanie broni ufundowanej przez społeczeństwo Ziemi Krakowskiej i defilada ulicami miasta, godz. 14.00: uroczysty obiad w koszarach, po południu: zawody sportowe.

ODZNAKA

Odnaka 20 ppZK wraz z regulaminem została zatwierdzona w 1929 r. rozkazem Ministerstwa Spraw Wojskowych³⁸. Miała kształt krzyża z ramionami łamanymi w lewo. W środku znajduje się romb z wizerunkiem murów i kopca Kościuszki. Na ramionach krzyża: 20 – PP – ZK. Wykonywano ją z oksydowanego i srebrzonego tombaku, w dwóch wersjach. Ramiona odznaki wypełniano granatową emalią, krwędzie złożono. Emaliowaną odznakę otrzymywali oficerowie i niektórzy podoficerowie. Tradycyjnie nadawano ją w dniu święta pułkowego, choć zdarzały się także nadania w innych okolicznościach³⁹. Prócz oficerów i żołnierzy 20 ppZK odznaczono nią m.in.: marszałka Józefa Piłsudskiego (odznaka nr 698), wiceprezydenta Krakowa dr. Ludwika Schneidera (nr 406), gen. Mieczysława Smorawińskiego (nr 702), płk. Bernarda Monda (nr 705) oraz prezydenta Ignacego Mościckiego⁴⁰.

Odnaka pułkowa w wersji dla szeregowych. Wykonawca: J. Walenta (ze zbiorów Muzeum 20 Pułku Piechoty Ziemi Krakowskiej)

³⁸ Dziennik Rozkazów MSWojsk. nr 16, poz. 158, 18 V 1929 r.

³⁹ Na przykład na legitymacji odznaki kpt. Karola Glazura podano datę nadania odznaki 24 II 1934 r. Zob. *Pismo i legitymacja dot. Karola Glazura*, [on-line:] http://www.muzeumkatynskie.pl/pl/39902/11387/pismo_i_legitymacja_dot_karola_glazura_mk_a_3754_1_2.html, 4 II 2017.

⁴⁰ CAW, I.320.20.2, rozkaz dzienny nr 118, Kraków, 24 V 1930 r. – nadano wówczas odznaki nr 406-611; CAW, I.320.20.3, rozkaz dzienny nr 116, 23 V 1931 r. – nadano wówczas odznaki nr 698-1110; CAW, I.320.20.12, rozkaz dzienny nr 116, Kraków, 26 V 1938 r.; Narodowe Archiwum Cyfrowe, sygn. 1-A-1558-13, fotografia z wręczenia Ignacemu Mościckiemu odznaki

Odnaka miała wysokość 40/41 mm, szerokość 32 mm. Jej znanymi wykonawcami byli: Józef Trębacz z Krakowa, H. Szostek i Jakub Walenta z Krakowa, Stanisław Reising z Warszawy⁴¹.

SZTANDAR

Idea wykonania sztandaru dla 20 pp pojawiła się w Krakowie już w 1920 r., wśród członków Obywatelskiego Komitetu Obrony Państwa. Ze względu na trwającą wojnę sprawa przygotowania chorągwi została odsunięta w czasie. 19 maja 1922 r. powołano komitet obywatelski, który miał na celu przygotowanie pułkowego sztandaru. Na jego czele stanął Włodzimierz Tetmajer, sekretarzem został dr Stanisław Weinerja, skarbnikiem inż. Piotr Król. Zostało utworzone konto, na które wpływały składki od osób prywatnych i instytucji. Zebrano już część funduszy, ale prace komitetu zostały przerwane na rok. Gdy w 1923 r. rozpoczęły się na nowo, pieniądze uległy dewaluacji z powodu inflacji⁴². Jak pisał Weiner:

Nowy kosztorys dziesięciokrotnie wyższy co do cyfr, a w każdym razie bardzo wielki z tego powodu, że musiało się sprowadzać zagraniczne materiały, których na składzie w Krakowie, a nawet w ogóle w kraju nie było. Przepisy co do formy i tkaniny sztandaru są tak rygorystyczne, że trzeba było niemal za każdą częścią materiału robić formalne poszukiwania względnie sprowadzać z zagranicy. Mimo, że w lipcu 1922 obliczono koszt sztandaru na 20.000.000 Mkp., a stan kasy wynosił tylko 833.512 Mkp., komitet postanowił za każdą cenę dzieło to doprowadzić do końca w czasie lata tego roku. Członkowie komitetu złożyli odpowiednie datki, p. Tetmajer i Wodzinowski ofiarowali obrazy, uchwalono i urządzono zbiórkę uliczną, p. Królikowski właściciel pracowni haftów „Ryngraf” podjął się bezinteresownie wykonać roboty koło sztandaru⁴³.

Do komitetu obywatelskiego dołączyli prezydenci Bochni, Będzina i Wieliczki. W skład komitetu wchodził przedstawiciel społeczności tych miast; oczywiście byli w nim także oficerowie pułku (w tym jego kwatermistrz, mjr Jan Korpak). Jesienią 1923 r. funkcję sekretarza objęła panna Jordens, a 26 grudnia

---

20 ppZK. Według relacji przekazanych członkom SRH „Wrzesień '39” honorową odznakę pułku miał otrzymać także attaché wojskowy Japonii.

⁴¹ K. Filipow, *Odnaki pamiątkowe Wojska Polskiego 1921-1939. Piechota*, Warszawa 1995, s. 22; Z. Sawicki, A. Wielechowski, *Odnaki Wojska Polskiego 1918-1945. Legitymacje i dyplomy. Wojsko Polskie 1918-1939, Polskie Siły Zbrojne na Zachodzie*, Warszawa 2007, s. 49.

⁴² S. Weiner, *Jak powstawał sztandar?*, [w:] *Dwudziesty Pułk Piechoty...*, s. 2-3.

⁴³ *Ibidem*, s. 3.

Sztandar 20 Pułku Piechoty Ziemi Krakowskiej – strona prawa
 (źródło: *Dwudziesty Pułk Piechoty Ziemi Karkowskiej w dniu wręczenia sztandaru 18 maja i święta pułkowego 26 maja 1924 r.*, [kom. red. S. Wrona et al.], Kraków 1924)

Sztandar 20 Pułku Piechoty Ziemi Krakowskiej – strona lewa
 (źródło: *Dwudziesty Pułk Piechoty Ziemi Karkowskiej w dniu wręczenia sztandaru 18 maja i święta pułkowego 26 maja 1924 r.*, [kom. red. S. Wrona et al.], Kraków 1924)

tego roku zmarł Włodzimierz Tetmajer. Stanowisko przewodniczącego objął po nim krakowski malarz Wincenty Wodzinowski.

Ze względu na wspomniane wyżej trudności proces szycia sztandaru był długotrwały. Na początku przygotowano szkice oraz projekt w skali 1:1 – płótno o wymiarach 101,8 x 100,9 cm, na które farbami naniesiono dokładny wzór. Sztandar przygotowano zgodnie z obowiązującymi w wojsku przepisami. Na prawej stronie płata widniał umieszczony w białym polu czerwony krzyż kawalerski. W centrum znajdował się wieniec z dwóch gałązek wawrzynu z orłem państwowym (według wzoru z 1919 r.); w rogach mniejsze wieńce, wewnątrz których umieszczono numer pułku. Na lewej stronie płata również widniał krzyż kawalerski, w centrum którego umieszczono wieniec, a wewnątrz niego widniał trzywierszowy napis „Honor i Ojczyzna”, pisany krojem renesansowej majuskuły. Pomiedzy ramionami krzyża znajdowały się herby miast fundatorów: Krakowa, Bochni, Będzina i Wieliczki. Na ramionach krzyża umieszczono miejsca i daty bitew: „DUBRYNIÓW 28 VI 1919”, „JELNICA ZAMOSJE 26 V 1920” i „RÓWNE SZPANÓW 7 VIII 1920”. Płaty sztandaru obszyto złotą frędzlą. Drzewce były zwieńczone orłem z białego metalu, ze złożonymi koroną, dziobem i szponami, opartym o podstawę z numerem pułku. Na drzewcu umieszco-

(Fot. ze zbiorów Michała Chlipały)

Nadanie odznaki pułkowej prezydentowi Ignacemu Mościckiemu
(fot. ze zbiorów NAC)

no także kokardę z biało-czerwonej wstęgi, z napisem: „OBYWATELE ZIEMI KRAKOWSKIEJ WP 1924 20 PP ZIEMI KRAKOWSKIEJ”. Ostatecznie chorągiew była gotowa wiosną 1924 r., a uroczystość jej wręczenia zaplanowano na maj tego roku⁴⁴.

17 maja do Krakowa przybył Stanisław Wojciechowski. Następnego dnia rankiem prezydent, eskortowany przez szwadron 8 Pułku Ułanów, udał się na Rynek Główny, gdzie oczekiwali go już 20 ppZK i zebrani mieszkańcy miasta. Na uroczystości składały się: raport złożony przez gen. Ignacego Ledóchowskiego (Szefa Artylerii i Uzbrojenia DOK V), msza św. celebrowana przez biskupa polowego WP Stanisława Galla, podczas której poświęcono sztandar, i uroczyste wbicie gwoździ w drzewce. Następnie prezydent Wojciechowski wygłosił przemówienie i wręczył chorągiew dowódcy pułku, ppłk. Stanisławowi Krukowi-

⁴⁴ *Ibidem*, s. 3-4; J. Albrecht, *op. cit.*, s. 36; T. Młodzianowski, *op. cit.*, s. 17; *Historia pułkowego sztandaru*, [on-line:] <http://wrzesien39.pl/historia/historia-pulkowego-sztandaru>, 11 I 2017. Rysunki wykonawcze i projekt sztandaru znajdują się obecnie w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie.

Sztandar 20 pp w Instytucie Polskim i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie

-Schusterowi. Potem cały pułk złożył na sztandar przysięgę na wierność Ojczyźnie. Uroczystości zakończyła defilada 20 ppZK. Wręczenie sztandaru stało się jedną z najważniejszych dat w historii jednostki. Ppłk Kruk-Schuster skierował z tej okazji specjalny rozkaz do swych żołnierzy, a grono oficerów pułku upamiętniło to wydarzenie publikacją tzw. jednodniówki, w której opisano dzieje pułku oraz historię powstawania sztandaru⁴⁵.

W okresie międzywojennym poczet sztandarowy był obecny podczas najważniejszych uroczystości, takich jak: święta pułkowe, święta państwowe, wizyty zagranicznych gości, a także podczas wyjątkowo ważnych wydarzeń, m.in. pogrzebu Marszałka czy sypania kopca Piłsudskiego na Sowińcu. Podczas sypania kopca wraz ze sztandarem wystawiono także urnę z ziemią z pól bitewnych pułku.

WRZEŚNIOWY EPILOG

Dwudziestoletnią historię pułku kończy klęska w walkach z Niemcami we wrześniu 1939 r. Losy 20 ppZK, zwłaszcza opisywanej w tym artykule pułkowej symboliki, zamyka wrześniowa epepeja sztandaru.

W chwili wybuchu wojny „Dwudziestka” wchodziła w skład 6 Dywizji Piechoty, Grupy Operacyjnej „Bielsko” Armii „Kraków”. Już od maja 1939 r. kolejnych żołnierzy dywizji, wśród nich oddziały 20 pp, przerzucano w rejon Pszczyny. Przygotowywano tam umocnioną pozycję obronną. Mobilizację pułku przeprowadzono 24 sierpnia. 1 września pierwsze jego oddziały, wchodzące w skład Oddziału Wydzielonego „Ignacy”, starły się z Niemcami pod Brzeźcami i Wisłą Wielką. 2 września doszło do bitwy pod Pszczyną, gdzie pozycje 6 DP

⁴⁵ *Dwudziesty Pułk Piechoty...*; J. Albrecht, *op. cit.*, s. 36, 41; T. Młodzianowski, *op. cit.*, s. 17-18; „Żołnierz Polski” 1924, nr 23 (8 VI); „Tygodnik Ilustrowany” 1924, nr 22 (31 V).

zostały przełamane przez niemiecką 5 Dywizję Pancerną. 6 DP poniosła ciężkie straty, została częściowo rozbita (udało się ją szybko odtworzyć) i zaczęła wycofywać się w stronę Krakowa. W stronę swego miasta garnizonowego wycofywali się również żołnierze 20 ppZK⁴⁶.

Gdy „krakowskie dzieci” wyruszyły z Krakowa pod Pszczynę, sztandar zabrano ze sobą nad granicę. Po walkach 2 września dowódca pułku płk Kazimierz Brożek⁴⁷ postanowił odesłać sztandar do bezpieczniejszego Krakowa⁴⁸. Wysłany z chorągwią ppor. Skocz⁴⁹ przekazał ją kwatermistrzowi pułku mjr. Tadeuszowi Rybce, który zorganizował ewakuację. Drzewiec chorągwi spalono na placu apelowym koszar pułkowych w Krakowie, a płótno wyruszyło na wschód wraz z oficerami Oddziału Zapasowego 6 DP i Oddziału Zbierającego Nadwyżki 20 ppZK. O przetrzymanie sztandaru byli poinformowani: oficer mobilizacyjny kpt. Stanisław Malik, oficer administracyjno-materiałowy kpt. Władysław Strycharski i oficer taborów por. Andrzej Badocha. Granicę rumuńską przekroczono 19 września w Kutach.

Według innej relacji sztandar pozostawał przy dowództwie pułku podczas walk przynajmniej do czasu przejścia za San⁵⁰. Z całą pewnością jednak pod ko-

⁴⁶ Na temat przygotowań pod Pszczyną i walk 1-2 września zob. Z. Kubrak, *Od Pszczyny do Narola...*, s. 20-25; W. Steblik, *op. cit.*, s. 153-159; Z. Ryt, *op. cit.* (tam dalsza literatura).

⁴⁷ Kazimierz Brożek – ur. 16 I 1895 r., syn Franciszka i Anny. Przed I wojną światową ukończył Szkołę Przemysłową w Jaworznie. 8 IX 1914 r. wstąpił do Legionów Polskich, 12 X 1914 r. mianowany chorążym. Dowodził plutonem w I batalionie 3 ppLeg., od października 1916 r. 7 kompanią II batalionu tego pułku. 1 XI 1916 r. awansowany na porucznika. W maju 1917 r. objął stanowisko dowódcy kompanii w obozie ćwiczeń w Zegrzu i Ostrowi. Od maja 1918 r. dowódca kompanii 1 pp. Walczył w wojnie polsko-bolszewickiej w szeregach 3 ppLeg. jako dowódca kompanii, batalionu i w zastępstwie dowódcy pułku. W lipcu 1920 r. awansowany na majora. Po zakończeniu walk służył w 3 pp (dowódca batalionu) i 38 pp (zastępca dowódcy pułku). 1 I 1927 r. mianowany podpułkownikiem. 10 II 1931 r. objął stanowisko dowódcy 20 ppZK. 19 III 1937 r. awansowany na pułkownika. Prawdopodobnie załamał się psychicznie po klęsce pod Pszczyną, przez co dwukrotnie dowodzenie pułkiem przejmował dowódca I batalionu 20 pp mjr. Ludwik Bałos. 20 września, po kapitulacji armii, dostał się do niewoli niemieckiej. Osadzony w oflagu VII A Murnau, gdzie przebywał do 29 IV 1945 r. Zmarł w kraju w 1968 r. Odznaczony m.in. Krzyżem Virturi Militari, czterokrotnie Krzyżem Walecznych. CAW, AP I.481.B.12740, Brożek Kazimierz; J. Cisek, E. Kozłowska, Ł. Wierczerek, *Słownik Legionistów Polskich 1914-1918* (w druku).

⁴⁸ Według innej relacji po zarządzeniu mobilizacji sztandar znajdował się w Krakowie. Pismo kpt. Wacława Nowackiego do dowódcy 1 Samodzielnej Brygady Strzelców, 3 X 1942 r., kopia w zbiorach autora.

⁴⁹ W WP służył w tym czasie ppor. rez. Władysław Andrzej Skocz – ur. 16 X 1911 r. R. Rybka, K. Stepan, *Awanse oficerskie w Wojsku Polskim 1935-1939*, Kraków 2003, s. 226, *Biblioteka Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego*, t. 23. Niewykluczone, że autor relacji, na której opierał się K. Satora, opisując losy sztandaru, pomylił nazwisko oficera i chodzi tu o ppor. Kazimierza Skoczyńskiego, oficera płatnika III batalionu 20 ppZK.

⁵⁰ Archiwum Fundacji Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego w Krakowie, sygn. 5 III 1010, relacja Józefa Selwy, s. 8.

niec września trafił do Rumunii. Na terenie tego kraju sztandarem zaopiekował się mjr Rybka, który 8 listopada 1939 r. przekazał go przez ppłk. dypl. Lichtarowicza⁵¹ do ambasady RP w Bukareszcie. Przekazanie odbyło się w kancelarii komendy obozu internowania w Călimănești. Stamtąd sztandar został przewieziony w poczcie dyplomatycznej do Francji, a w czerwcu 1940 r. ewakuowano go do Wielkiej Brytanii i zdeponowano w muzeum w Banknock⁵².

Obecnie sztandar znajduje się w Instytucie Polskim i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie.

BIBLIOGRAFIA

Źródła archiwalne

Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie:

DOK V/1, Rozkazy dzienne DOG Kraków.

DOK V/2, Rozkazy dzienne DOG Kraków.

DOK V/3, Rozkazy dzienne DOG Kraków.

I.371.5.8, DOK V.

I.320.20.1, rozkazy dzienne I Batalionu Strzelców.

I.320.20.2, I.320.20.3, I.320.20.12, I.320.20.15, rozkazy dzienne 20 ppZK.

AP 8161, Ludwik Klotzek.

AP I.481.B.12740, Brożek Kazimierz.

I.400.523, Wypad na Zamość I/20 p.p. dnia 26 V 1920 r. Opracowanie kpt. dra Cichowskiego Andrzeja.

I.400.2851, Historia 20 pułku piechoty „Ziemi Krakowskiej”. Dzieje wojenne.

I.482.62-5279, Pietkiewicz Aleksander.

I.482.94-9147, Ludwik Klotzek.

I.480.14, Ignacy Pick

Narodowe Archiwum Cyfrowe:

Fotografia wręczenia Ignacemu Mościckiemu odznaki 20. ppZK, sygn. 1-A-1558-13.

Fundacji Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego w Krakowie:

Relacja Józefa Selwy, sygn. 5 III 1010.

Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego:

Relacje z OZ 6. DP, sygn. B.I.106/E.

Zbiory autora

Pismo kpt. Wacława Nowackiego do dowódcy 1 Samodzielnej Brygady Strzelców, 3 X 1942 r.

⁵¹ Prawdopodobnie ppłk. dypl. Ludwik Lichtarowicz – ur. 4 IX 1890 r., w 1939 r. szef Departamentu Uzbrojenia Ministerstwa Spraw Wojskowych.

⁵² Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego, B.I.106/E, relacje z OZ 6. DP, relacja por. rez. Zygmunta Kucharskiego; K. Satora, *Opowieści wrześniowych sztandarów*, Warszawa 1990, s. 59; Pismo kpt. Wacława Nowackiego do dowódcy 1. Samodzielnej Brygady Strzelców, 3 X 1942 r., kopia w zbiorach autora; *Historia pułkowego sztandaru*.

Źródła drukowane

„Dziennik Rozkazów Ministerstwa Spraw Wojskowych” 1929, nr 16.

Opracowania

20. *Pułk Piechoty Ziemi Krakowskiej. Zbiór pytań i odpowiedzi*, oprac. grono oficerów 20ppZK, red. E. Jasiński, M. Słowikowski, Kraków 1933-1934.
- Albrecht J., *20 – waleczny Ziemi Krakowskiej*, Kraków 1999.
- Bitka R., Rytlewski J., *Zarys historii zgrupowania „Żelbet” – 20 Pułku Piechoty 6 Dywizji Armii Krajowej*, Kraków 2004-2005.
- Czterdziestolecie 20-go Pułku Piechoty Ziemi Krakowskiej. 1919-1959*, red. A. Idzik, Londyn 1959.
- Dwudziesty Pułk Piechoty Ziemi Krakowskiej w dniu wręczenia sztandaru 18 maja i święta pułkowego 26 maja 1924 r.*, [kom. red. S. Wrona et al.], Kraków 1924.
- Filipow K., *Oznaki pamiątkowe Wojska Polskiego 1921-1939. Piechota*, Warszawa 1995.
- Hupert W., *Zajęcie Małopolski Wschodniej i Wołynia w roku 1919*, Lwów-Warszawa 1928.
- Nowakowski T., *Armia austro-węgierska 1908-1918*, Warszawa 1992, *Barwa i Broń*, 5.
- Klimecki M., *Polsko-ukraińska wojna o Lwów i wschodnią Galicję 1918-1919*, Warszawa 2000.
- Kłaput F., *Wspomnienia kaprala z września 1939*, Kraków 1983.
- Kubrak Z., *6 Dywizja Piechoty w wojnie obronnej 1939 r.*, „Rocznik Lubaczowski” 2000, t. 9-10.
- Kubrak Z., *Od Pszczyzny do Narola. Szósta Dywizja Piechoty w Kampanii 1939 r.*, Narol 2009.
- Pięciak K., *Powstanie 20. Pułku Piechoty Ziemi Krakowskiej i jego udział w walkach o granice II Rzeczypospolitej*, mps pracy licencjackiej napisanej pod kierunkiem dr hab. P. Międzyńskiego, Kraków 2016.
- Pięciak K., *XX-й полк піхоти Краківської землі у війні на теренах Східної Галичини (1918-1919 рр.), Студентські Історичні Зошити. Спеціальний випуск, присвячений українсько-польським відноцінам X-XXI століть*, (Івано-Франківськ) 2016.
- Plaschka G. [et al.], *Innere Front. Militärassistentz, Widerstand und Umsturz in der Donaumonarchie 1918*, t. 2, Vienna 1974.
- Raszewski K., *Wspomnienia z własnych przeżyć do końca roku 1920*, Poznań 1938.
- [Roman] *Роман Тимченко Мирон Тарнавський — командувач Української Галицької Армії*, [w:] *Проблеми вивчення історії української революції 1917-1921 років*, ред. В. Верстюк [et al.], Київ 2013, s. 250-268.
- Rybka R., Stepan K., *Awanse oficerskie w Wojsku Polskim 1935-1939*, Kraków 2003, *Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego*, t. 23.
- Ryt J., *Bitwa pszczyńska 1939*, Pszczyna 2007.
- Satora K., *Opowieści wrzesniowych sztandarów*, Warszawa 1990.
- Sawicki Z., Wielechowski A., *Oznaki Wojska Polskiego 1918-1945. Legitymacje, dyplomy. Wojsko Polskie 1918-1939, Polskie Siły Zbrojne na Zachodzie*, Warszawa 2007.
- Siergiejew J.N., *Od Dźwiny ku Wiśle*, tłum. i wstęp J. Moszyński, Oświęcim 2010 [reprint wyd. Warszawa 1925].
- Stawecki P., *Słownik biograficzny generałów Wojska Polskiego. 1918-1939*, Warszawa 1994.
- Steblik W., *Armia „Kraków” 1939*, Warszawa 1989.

- W rocznicę święta pułkowego*, red. J. Albrecht [et al.], Kraków 1987.
- Wasilewski A., *20. Pułk Piechoty Ziemi Krakowskiej w karykaturze Antoniego Wasilewskiego*, Kraków 1929.
- Wrzosek M., *Wojny o granice Polski Odrodzonej 1918-1921*, Warszawa 1992, *Biblioteka Wiedzy Historycznej*.
- Wywiał P., *Garnizon Wojska Polskiego w Krakowie w latach 1918-1939*, mps pracy doktorskiej napisanej pod kierunkiem prof. W. Rojka, Kraków 2012.
- Zarys historii wojennej 20-go Pułku Piechoty Ziemi Krakowskiej*, oprac. S. Wrona, Warszawa 1928, *Zarys Historii Wojennej Pułków Polskich 1918-1920. Seria I*, nr 20.

Źródła internetowe

- Gładysz A., *Straty 20. Pułku Piechoty Ziemi Krakowskiej w działaniach bojowych w latach 1919-1920*, [on-line:] <http://wrzesien39.pl/historia/straty-wp>.
- Historia pułkowego sztandaru*, [on-line:] <http://wrzesien39.pl/historia/historia-pulkowego-sztandaru>.
- Pismo i legitymacja dot. Karola Gładzura, [on-line:] http://www.muzeumkatynskie.pl/pl/39902/11387/pismo_i_legitymacja_dot_karola_gladzura_mk_a_3754_1_2.html.

SUMMARY

Symbols and Traditions of the 20th Kraków Infantry Regiment

The article presents the story of the creation, traditions and symbols of the 20th Kraków Infantry Regiment. The text describes the history of the regiment's formation and its participation in the wars for independence and for the borders of Poland in the years 1918-1920. The symbols used in the 20th Infantry Regiment in 1920-1939 are also presented – for example, the name of the regiment, its celebration day, badge, and the origins and fate of the regimental banner.

KEYWORDS

20 Kraków Infantry Regiment, 6th Infantry Division of the Polish Army, Symbols of military units, Polish Army 1918-1939, Military History